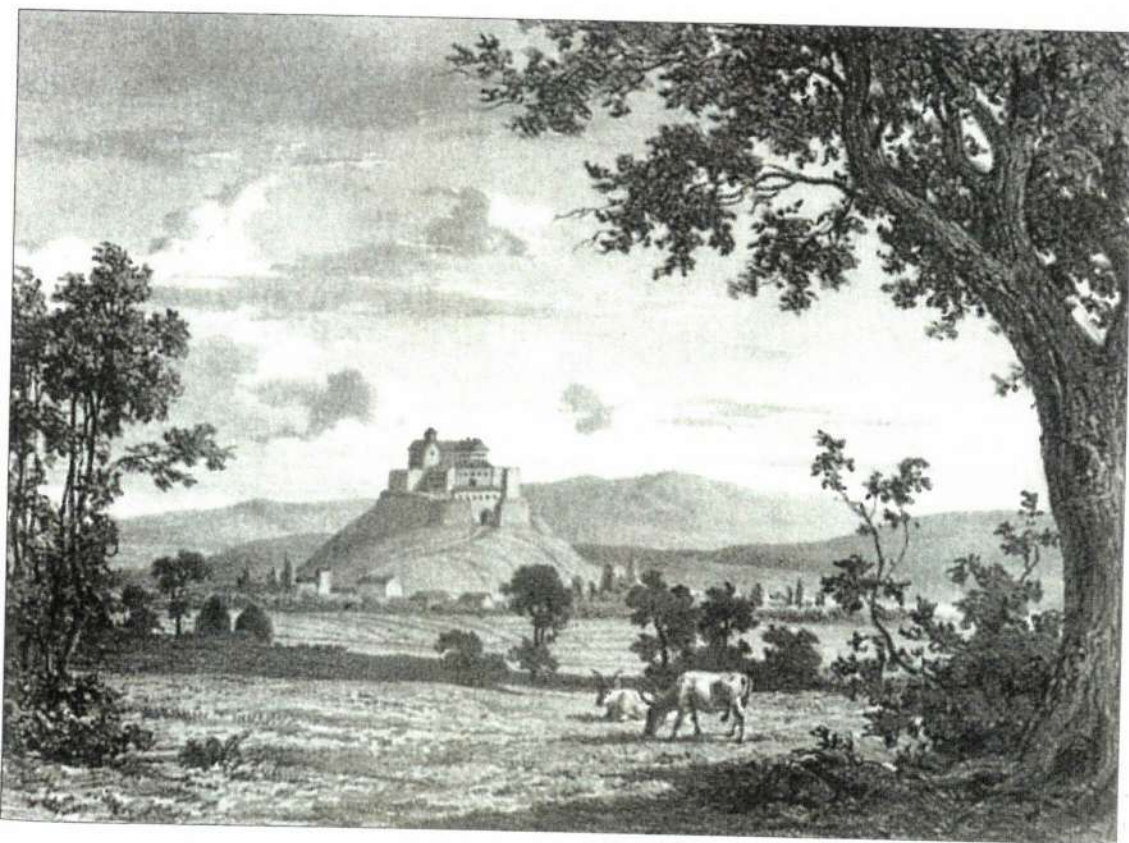

KIRÁLYI GAZDÁLKODÁS – BIRTOKADOMÁNYOK

KINCSES MAGYARORSZÁG

Károly Róbert a legyőzött tartományuraktól elvett várak s a hozzájuk tartozó földterületek egy részét nem adományozta el, hanem királyi tulajdonban tartotta, s megbízható híveire bízta az igazgatásukat. Így az újonnan kinevezett várnagyok fegyveres ereje egyben a király hadereje volt, amelyet a várak ellátására szolgáló uradalmak az ott termelt javakból legnagyobbrészt eltartottak.

A századelő zűrzavaros viszonyai között a régebbi királyi vámjövendelmek elapadtak, mert az egyes tartományurak sorra lefoglalták azokat. A bizonytalan utak, a jogtalanul kivetett új vámok, a kereskedők sorozatos kirablásai odavezettek, hogy a kül- és belföldi kereskedelem egyaránt lehanyatlott. Károly Róbert arra törekedett, hogy a külföldi kereskedők számára ismét vonzóvá tegye hazánkat, ugyanakkor igyekezett saját országa iparosainak és kereskedőinek az érdekeit is védeni. Így gondja volt arra, hogy az 1335. évi visegrádi kongresszuson Bécszet észak felé megkerülő, a cseh területeken

Munkács vulkáni kúpra épített vára. Az Árpád-kori erődítmény a Lengyelországba vezető fontos kereskedelmi út mellett feküdt, ezért mind I. Károly, mind Nagy Lajos tovább bővítette (19. századi rajz.)

Körmöcbányát 1328-ban I. Károly királyi bányavárosi jogokkal ruházta fel, és megalapította pénzverdéjét. A város gazdasági jelentősége miatt mindvégig a magyar királyok kegyeit élvezte

át vezető kereskedelmi útvonalat nyisson a kereskedők számára. Egy 1336 januárjában kelt oklevele tanúsítja, hogy biztosította az addig jogtalan vámkivetés miatt majdnem elhagyott, az országba Fehéregyházánál belépő utat, s felsorolta, hol, mennyi vámot kell fizetni. Arról is intézkedett, hogy tisztségviselői ne zaklassák az arra utazó kereskedőket.

Károly Róbert gazdaságpolitikájában fontos szerepet játszott az új, állandó értékű pénz forgalomba hozatala. Európa legtöbb országában még akkoriban is évről évre rontották (bevonták és ala-

csonyabb nemesfémtartalommal helyettesítették vagy egyszerűen körülnyírták) a pénzt. Az ilyen, névértékénél silányabb pénztől persze menekültek a külföldi kereskedők. Firenzében ellenben már a 13. század közepe (1252) óta jó minőségű aranypénzt használtak. Ennek előnyeit felmérve döntöttek (1325-től) a magyar gazdaságpolitika irányítói az állandó, azonos értékű aranyforintok verése mellett. (Új jó és állandó, az egész országban használandó ezüstdénárok veréséről már 1323-ban intézkedett a király.) A 14. század 20-as éveitől általában jó magyar–cseh viszony kedvezően hatott a pénzügyekre. Károly Róbert Csehországból hozatott és telepített Kőrmöcbányára (Kremnica) német pénzverőket. Mivel hazánkban jelentős arany-, Csehországban pedig ezüsbányászat folyt, köztes megoldásként egy ideig mindkét ország kettős valutaalapra helyezkedett. Magyarországon tehát az aranyforintok mellett cseh (illetve cseh mintára vert magyar) ezüstdénárokat is használtak.

A pénzverést kamaraispánokra bízta, akiknek az ország összes kamaráját bérbe adták. Több új kamarát is felállítottak, közös igazgatás alá kerültek a bánya- és a pénzverési ügyek. Mivel a nemesek kevésbé értettek a gazdasági kérdésekhez, polgároknak adták bérbe a kamarákat. Működésükről hű képet adnak a szerződések, amelyeket egy-egy évre a kamaraispánokkal kötöttek. A bérlő felelt a kamara egész működéséért. Az 1338-tól kötött szerződések előírták, hogy a kamaraispán jegyét (jelvényét) rá kell tenni az általa veretett pénzre. A korábban pénzbevételekből eredő királyi kincstári haszon pótlására minden kapu után, amelyen egy szénával megrakott szekér bemehetett, három garassal számolt, úgynevezett kapuadót vezettek be.

A jó pénz veréséhez szükséges nemesfém biztosítását a bányászat támogatásával mozdította elő a királyi politika. A századelőn a rossz közbiztonság visszavetette a nemesfémbányászatot, és a fejlődés gátjaként említhető a földek kincseire vonatkozó királyi felségjog. E szerint ugyanis a bányaművelésre alkalmas magánbirtokot az uralkodó bármikor megvásárolhatta, illetve más birtokra cserélhette el. Így a földesurak eltitkolták a birtokukon húzódó ércteléreket. Az 1327-től bevezetett új szabályozás változtatott az addigi állapoton. A király elrendelte, hogy a földesurak akkor is csorbítatlanul birtokolhassák földjeiket, ha ott bánya nyílik, sőt a területükön művelt bányák után járó bányabér (*urbura*) egyharmada ezentúl őket illette meg. Ez az új rendelkezés – a bányavárosoknak adott kiváltságokkal együtt – még a földesúri rész levonása mellett is számottevően megnövelte a királyi bányajövedelmeket, hiszen mindenki igyekezett felkutatni a területén található bányakincseket. (Érdekes, hogy az 1327-ben bevezetett szabályozás addig sem volt teljesen ismeretlen. A legújabb gazdaságtörténeti kutatás rámutatott, hogy voltaképpen a már az Árpád-korban is helyenként bevezetett gyakorlatot terjesztették ki az egész országra.)

A 14. század második negyedében – utólagos számítások szerint – az évi aranytermelés 2000–2500 kilogrammot tett ki. A magyarországi bányákból került ki az Európában bányászott arany több mint háromnegyede! Ráadásul – az ország szerencséjére – az európai aranyár akkoriban növekedett. Így egész sor bányaváros (Radna, Nagybánya, Selmechánya, Besztercebánya, Kőrmöcbánya stb.) részben régebbi kiváltságok birtokában, részben a Károly Róberttől kapott előjogokra támaszkodva jelentősen javított gazdasági és jogi státusán.

A városi polgárok helyzetének javulása és az országban bekövetkezett általános gazdasági fel lendülés eredményeként a királyi kincstár jövedelmei további adóbevételekkel is gyarapodtak. Kisebb adóbevételeknek számított az ország egyes részén akkor még szedett nyersbőr- és a helyenként fizetett csöböradó, valamint az élelmiszer- és a rendkívüli adó. Károly Róbert uralkodása idején többször is sor került rendkívüli adó behajtására: 1323-ban a kamarai reform kiadásainak fedezésére, 1332-ben András herceg eljegyzésének a finanszírozására és a cseh hadjárat költségeire vetették ki. Rendszeres jövedelmet biztosított a királyi birtokokra telepítettek földbére, amely a továbbiakban *cen*

*Nagy Lajos aranyforintja
a firenzei liliummal (1342–1353)*

*A magyarországi bányászat
hozamának nagy része
Körmöcbányáról került
a felszínre*

szerepelt. Ezt fizették, megemelt összegben, a királyi városok lakói is. Kiváltságként az egy összegben megállapított adót maguk oszthatták fel a polgárok közt. A király jövedelmét növelték azok az esetenként befolyó komolyabb „ajándékok” is, amelyeket a birtokba való beiktatáskor kellett fizetni. (A főpapok panaszkodtak is miatta a pápának.) Az egyházi jövedelmek megcsapolásából származó

bevételt jelentett Károly Róbert számára az 1330-as években hazánkban tevékenykedő pápai adószedők által behajtott tizedek harmadának a lefoglalása is. A királyi kincstárat gyarapította több kisebb adónem, így a „kamara szolgálként” számon tartott zsidók különadója, az elkülönülten élő népelemek – jászok, kunok, szászok – adója, a területileg kiváltságolt közösségek, például a szepesi „tizlándzsások” befizetési.

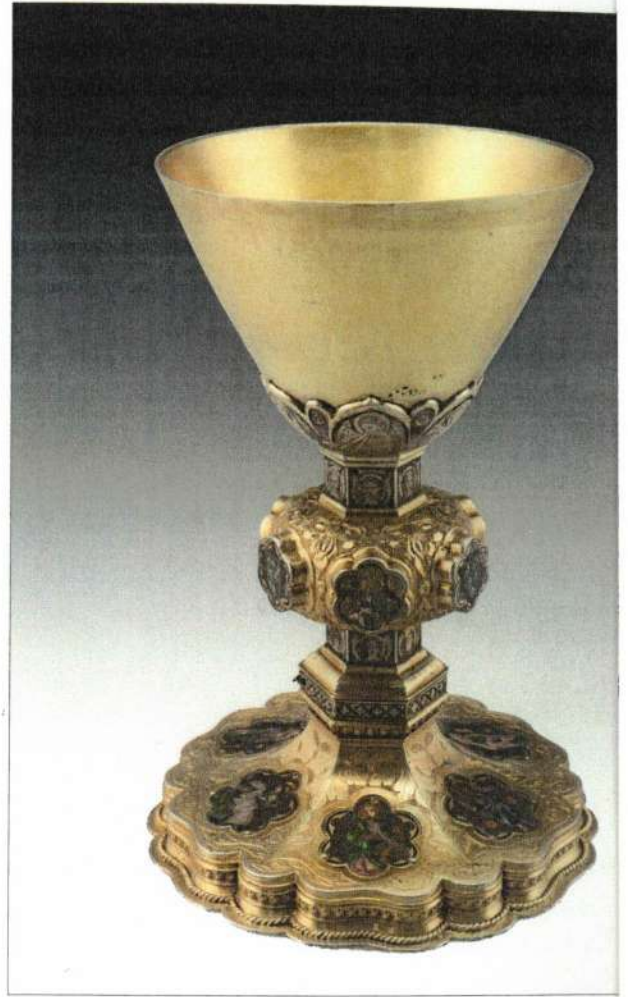
Károly Róbert gazdaságpolitikájának eredményeiről számokkal is rendelkezünk. Így például amikor 1343-ban (tehát a király halála utáni évben) özvegye, Erzsébet királyné külföldre utazott, hogy előmozdítsa kisebb fia, András herceg nápolyi királlyá koronázását, a kortárs krónikás feljegyzése szerint 27 000 márka ezüstöt és 17 000 márka aranyat vitt magával, majd fia, Lajos király utólag még küldött neki 4000 aranyat. (Egyes gazdaságtörténészek úgy vélekednek, hogy a magyarországi arany tömeges megjelenése okozta az 1344. évi nagy itáliai pénzromlást.) A magyar gazdaságpolitika szervezottsége Károly Róbert egyik legbizalmasabb híve, Aba nembeli Nekcsei Demeter rátermettségét bizonyítja. Az ő legfőbb segítői az ország különböző részein szervezett (pénzverő, só- stb.) kamarák ispánjai voltak. Nekcsei halála után, Károly Róbert uralma végén ismét fontos személy (a királyné családjába „beházasodott”, Szécsényi Tamás erdélyi vajda) irányította a királyi gazdaságpolitikát.

NAGY LAJOS GAZDASÁGPOLITIKÁJA

Nagy Lajos az apjától örökölt alapokon szervezte az ország gazdasági életét. Ez lehetővé tette, hogy Magyarország a király által szinte folyamatosan folytatott háborúk terheit megrázkódtatás nélkül elviselje. A Károly Róbert alatt jelentős szerephez jutott kamaraispánok Lajos uralkodása idején bérlőkből királyi hivatalnokokká váltak. A pénzverő kamarák a tárnokmester felügyelete és az esztergomi érsek ellenőrzése alatt álltak. 1359-ben Demeter mester személyében ismét volt kincstartó, aki – valószínűleg – az uralkodóra szállt birtokokat is kezelte. Demeter három évvel később a kincstartóság mellett az erdélyi püspök méltóságát is betöltötte.

A királyi gazdaságpolitika már Károly Róbert uralmától kezdve súlyt helyezett a városok fejlesztésére. Ennek egyik eszköze volt a külkereskedelem hathatós támogatása. A távoli flamand (Huy) és a Rajna menti városok (Köln, Aachen), valamint Prága és más cseh és morva városok kereskedői egyaránt vámkedvezményekben részesültek. Ez viszonyossági alapon visszahatott a cseh, a német és a flamand földön járó magyar kereskedőkkel szemben ott tanúsított bánásmódra, de a külföldről behozott áruk olcsóbbá tételét is szolgálta. A királyi politika elősegítette a Lengyelország és a Fekete-tenger partján lévő genovai kereskedőtelepek irányában folytatott áruforgalmat is.

Nemzetközi méretekben is figyelemre méltó vasexportra került sor a 14. század második felében a Szepes-gömöri-érchegység bányáiból. A vasat leginkább Lengyelországon át szállították a Balti-tenger kikötőibe. Olykor távoli országok piacaira irányult a szarvasmarhaexport. Értesülünk lovak Itáliába viteléről, viasz-, ezüst- és borkivitelről. Külföldről elsősorban luxuscikknek számító fűszereket,

A Nagy Lajos által alapított vízaknai templomból származó aranyozott ezüstkebel

drága kelméket, finom posztót hoztak be. Bár vevőkörük természetszerűen elég szűk volt, időnként a hatalmi elithez nem tartozók is megvásárolhatták azokat. A 14. századi parasztsírok leletanyagában már előfordulnak egyszerűbb párták, pártaövek, ruhaboglárok, gyűrűk. A korábbi időszakhoz mérten tehát a parasztság egy részének az anyagi helyzete annyira megerősödött, hogy egyes iparcikkek megvásárlását is megengedhette magának.

A kereskedelmi forgalmat sokszor akadályozó tényezőről, az egyes városoknak adott árumegállító jogról a városi polgárság helyzetének a bemutatása kapcsán már volt szó. A többször is feszült, háborús viszony közti békésebb években Nagy Lajos uralma idején is élénk kereskedelem folyt Dalmácia és Velence közt. Rendszeres gazdasági kapcsolatok álltak fenn Firenzével. Genovával már 1352-ben kötött a magyar király (politikai céljainak gazdasági alátámasztására is szolgáló) szerződést, s a firenzeiek 1376-ban is olyan kedvezmények elnyerésében reményked-

tek, amilyeneket Genova élvezett. A kelet felől, a Dunán érkező vagy a Dalmácián át bejövő genovai kereskedőknek nyújtott szinte teljes vámmentesség, a széles körű kiviteli engedély az országban vásárolt csaknem minden árura, az ellenük folyó pereknek saját konzuljaik elé utalása azt bizonyítja, hogy Lajos itáliai politikája nem merült ki kizárólag a fegyveres fellépésben, hanem a gazdasági kapcsolatok fejlesztését is figyelemmel kísérte. (Persze Genova esetében arra is gondolnunk kell, hogy a város Velence ellen a magyar király szövetségese volt.)

1357-ben György fia Mihály mester, a lippai pénzverő kamara ispánja egyben Erdély sókamaraispánja volt. De mint az uralkodó különös jegyzője, egyben a királyi gyűrűspeccsét irodáját is vezette. Szereplése a többszörös feladatkörben azért feltűnő, mert Mihály mester Nagy Lajos mellett betöltött bizalmi feladatában semmi esetre sem lehetett a tárnokmester beosztottja. Emellett ő és nyilván más kamaraispánok is egyes egyéb királyi jövedelmek, jelesen a határvámok, harmincadvámok kezelőivé váltak. Ez is arra utal, hogy Nagy Lajos uralma idején megszűnhetett az egységes pénzügyigazgatás. Helyébe az uralkodóval közvetlen kapcsolatban álló, a királyi jövedelmek egyes ágait kezelő bérlő, tisztségviselő személyek léptek. Gazdaságtörténeti ismereteink valószínűvé teszik, hogy Lajos uralmának vége felé (az 1370-es évek bírósi reformjaihoz hasonlóan) pénzügy-igazgatási reformokra is sor került. Így 1371 után bekövetkezett a kamarahaszna adó beszedésének a pénzverő kamarai szervezettől való elválasztása. Ez egyben az egész ország területét behálózó pénzügy-igazgatási szervezet megszűnéséhez vagy legalábbis döntő átalakításához vezetett. 1372 és 1374 közt megjelentek a szerezsenfejes dénárok, s mivel Lajos király uralma végén már kizárólag ezeket verték, feltételezhető, hogy a pénzügyigazgatás ekkor valami módon a Szerezsen család egyik tagja (Jakab vagy inkább öccse, János) kezében összpontosult. Rendszeres jövedelemforrást biztosítottak a határvámok, harmincadvámok. E bevételek a külkereskedelem fejlődésével még nőttek is.

Az eredetileg lengyel cisztercita szerzetesek által alapított Bártfára a tatárjárás után németek telepedtek be. Nagy Lajos szabad királyi városi rangra emelte a Lengyelországba vezető fontos kereskedelmi út mellett fekvő Bártfát. A képen az 1500 körül alapított gimnáziuma látható, amely annak idején egy polgár-bázisban kezdte meg működését

Az 1370-es években szaporodnak a városokat jogi és gazdasági eszközökkel támogató királyi intézkedések. 1370-ben a király megengedi, hogy a földesúrral szembeni tartozásukat lerovó jobbágyok Kolozsvárott megtelepedhessenek. 1375-ben a Tordára való beköltözést biztosítja hasonló rendelkezés. 1371-ben Pozsonyt menti fel egyes terhek fizetése alól a súlyos tűzvész után. Két év múlva pedig megengedi, hogy a Visegrádra és Budára szállított élelmiszerek után – egyéb vámmentességek mellett – a város lakóinak harmincadot se kelljen fizetniük. 1374-ben minden árura kiterjedő, általános harmincadmentességben részesítik a pozsonyi polgárokat. Ugyanazon évben Eperjes városa a budaiak kiváltságait kapja posztó és más iparcikkek kereskedelméhez. 1375-ben a király saját kamarájából térített meg a fosztogatók által a kassaiaknak okozott károkat. 1376-ban Bártfát a királyi városok sorába emelik. 1378-ban az eperjesiek és a királyné elé járuló szebeniek vámmentességet kapnak, s még ugyanazon évben két királyi oklevél is intézkedik a Hainburg felé kereskedő pozsonyi polgárok vámmentességéről.

Nagy Lajos a városlakó zsidók védelmében is fellépett. Igaz, hogy a török megjelenését követő, egész Európában megerősödő antiszemitizmus hatása alól ő sem tudta kivonni magát, s a hasonló külföldi intézkedések nyomán ő is kiűzte Magyarországról a zsidókat. A kiűzöttek azonban magukkal

*Raguza, azaz Dubrovnik
Nagy Lajos és a velencei
többször háborúztak bir*

*A kolozsvári Szent Mihály-
templom belső tere a 14–15.
századi helyreállítás után.*

*Mintául szolgált Dél-Erdély több
temploma számára (archív fotó)*

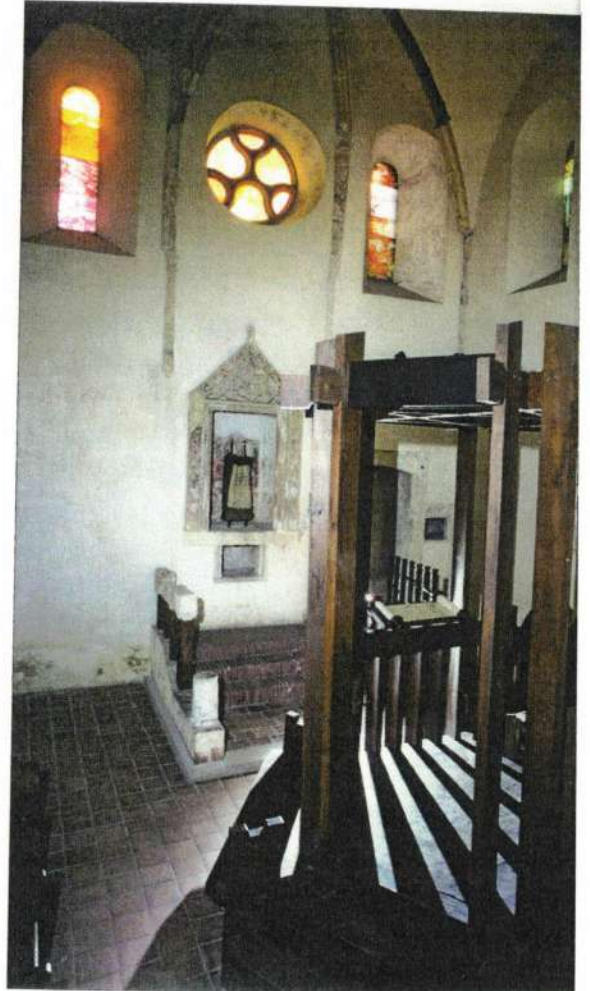
vihették vagyonukat is. Ez egyértelműen arra mutat, hogy a magyar király – más külföldi fejedelmektől eltérően – nem a zsidó hitelezőktől akart szabadulni, s az elűzöttek vagyonát sem akarta megszerezni, hanem elsősorban a nemzetközi körülmények hatása alatt cselekedett. A kiűzöttek hamarosan nemcsak visszatérhettek, hanem a király ezután is különös figyelemmel kísérte helyzetüket, s külön országos zsidóbírókra bízta az ellenük indított perek ellenőrzését. A zsidók politikai fontosságának bizonyítéka, hogy az 1370-es évek derekán éppen az udvari reformok kulcsfigurája, Szepesi Jakab országbíró és a király városainak bírójá töltötte be a zsidók feletti legfőbb bírói tiszteket, s egy érdekes ítéletlevélben a zsidók vallási előírásait is figyelembe vevő esküt rendelt el a zsidó fél számára.

Már az 1351. évi törvény mentesítette a kilenced alól a fallal övezett városokat. Az 1370-es években is folytatódtak a városokat és polgáraikat támogató királyi intézkedések. Vámmentességek, adókönnyítések, városi kiváltságok követték egymást igen sok város esetében. A király tudatos városfejlesztő politikája előmozdította a városi kézművesség céhekbe szerveződését. Amint már szó volt róla, a magyarországi céhek története is Nagy Lajos korában kezdődik, s a 19. századig, az ipartestületek megalakulásáig ível.

Úgy tűnik, Lajos halála után – amennyire a politikai viharok között ez lehetséges volt – Mária (pontosabban a nevében kormányzó Erzsébet anyakirályné és Garai) is folytatni kívánta Károly Róbert és Nagy Lajos városbarát, kereskedelem pártoló politikáját. 1383-ban Mária megerősítette Ragusa (Dubrovnik) kiváltságlevelét, illetve a prágai és a nürnbergi kereskedőknek apja által adott vámkedvezményeket, a következő évben pedig a flandriai Huy és a Rajna menti Köln is részesült ezekben. Az 1380-as években folytatódott a Balti-tenger felé irányuló magyar vasexport is: az angol–kasztíliai háborús viszony miatt kiesett baszk vas pótlására a magyarországi vas még Angliába is eljutott!

A királyi birtokadományok jellege

A királyi birtokadomány-politika kérdései egyszerre érintik az országos politika és (a földbirtokokon előállított termékek révén) a gazdaság-politika tárgykörét. A király – teljhatalmából következően – minden korban azokat részesítette adományban, akiket arra méltónak talált. Ezt tudva természetes, hogy királyaink már a 13. századtól számtalan alkalommal élnek az olyan földbirtokadományokkal, amelyek eleve leszűkítik a megadományozottak körét. Az okleveles anyag pusztulása mellett legkönnyebb az ilyen adományok nyomon követése az olyan esetekben, amikor például főpapok személy szerint szerepelnek megadományozottként. Ilyen adományt kap például László esztergomi prépost 1277-ben, vagy Tamás esztergomi érsek 1317-ben. Ez utóbbi adománylevelét személy szerint az érseknek s nem egyházának szól, az érsek életében és halálában szabadon rendelkezhet vele. De hasonlóképpen személyre szólóan kapja „új adomány” minősítéssel 1323-ban Boleszló érsek is a Gömör megyei Rozsnyóányát. Jó néhány egyéb, az adományozottak körét a megadományozott örökösire leszűkítő s más rokonokat kizáró földadományra is vannak adataink a 13. század végéről csakúgy, mint a 14. század elejéről. (1276: Berencben Ábrahám fia András, 1288: Arnold ispán „megújítva” nyert adománya, 1315: Rátót nembeli Domokos nádor, 1339: Dypertus Jakab pozsonyi bíró és felesége, Gyürke lánya Erzsébet adománya. Ez utóbbi adományt különösen „pikánsá” teszi, hogy a kutatók a bíró feleségében Károly Róbert legidősebb fiának, Kálmán győri püspöknek az édesanyját látják.) Károly Róbert uralma alatt tehát szervesen folytatódik az Árpád-kori gyakorlat. A király nyilvánvalóan nem törekszik az ellene harcoló nemzetségtagok, atyafiak megjutalmazására olyan esetekben, amikor a 14. század elején az egyes atyafiságok egyik része az uralkodó, másik része a vele szemben harcoló kiskirályok oldalán ragadott fegyvert. Amint már utaltunk rá, ennek a nemzetségen belüli különbségtételnek, a „nemkívánatos” oldalági rokonok kizárásának a 13. század óta meglévő királyi teljhatalom a jogi alapja: eszerint az uralkodó annak adományoz földbirtokot vagy bármi mást, akinek akar, s ezt a gyakorlatot a 14. és 15. századbeli uralkodók is folytatják.

*Középkori zsinagóga
A városlakó zsidók M
királyi kamaraszolg
számítottak, ezért az
védelme alatt álltak.
óta a világi főméltsá
kinevezett „zsidók bi
azon, hogy érdekeik*

A királyi tulajdonban lévő birtokok

A királyi földbirtok-politikának fontos eszközei a király „saját” tulajdonában tartott, de egy-egy hozzá hű tisztségviselő igazgatására bízott (*honor*) birtokok. Az oligarchák leverése során az uralkodó általában megkímélte fegyveresen legyőzött ellenfelei életét, de részben vagy egészében elkobozta földbirtokait. Az örökös nélkül kihalt („magvaszakadt”) családok birtokai is az uralkodóra szálltak. Kedvelt témája történetírásunknak, hogy a 13. században IV. Béla mint ifjabb király, majd mint uralkodó is előszere-
 tettel vizsgálta felül, s vette vissza a szerinte jogilag nem megalapozottan nemesi kézre került földbirtokokat. Károly Róbert esetében nem szokás ilyen vizsgálatokról beszélni. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem is voltak ilyenek! 1327-ben és 1328-ban több alkalommal értesülünk arról, hogy folyik az elidegenített királyi várföldek visszavétele. De még 1330-ban is sor került királyi és királynéi jogok országos felkutatására, visszavételére.

rt harmadik,
jének előlapja

Károly Róbert uralkodásától kezdődően többször előfordul, hogy egy-egy kihalóban lévő s fiú örökösrel nem rendelkező család utolsó leány leszármazottját a király fiúsítja. E fiúsítás révén a kedvezményezett leány a szokásos negyedrészt (a „leánynegyed”) helyett úgy öröklő elhunyt apja birtokait, mintha fiú lenne, miközben a rokon (nemzetségbeli) atyafiak, akikre az ősiség szabályainak megfelelően szállna a birtok, hoppon maradnak. Férjhezmenetele után a fiúsított leány és férje földbirtokai egyaránt közös gyermekeikre szállnak. Ha van valami újítás Nagy Lajos birtokadomány-politikájában, akkor az a fiúsítások gyakori alkalmazása.

Komoly lehetőségek rejlettek a már az egyes családok tulajdonában lévő, valamint a frissen adományozott földbirtokok további sorsának királyi befolyásolására a bíraskodásban. A földbirtokpererek egyaránt folyhattak a király személyes elnökletével, de kerülhettek az uralkodóhoz többnyire hű „saját” királyi bíróság, az országbíró ítélőszéke, a nádori bíróság, a 14. század vége felé a királyi főkancellár, illetve ennek bírói helyettese elnökletével eljáró „királyi különös jelenlét” bírósága elé. Az uralkodónak lehetősége nyílt arra, hogy egy-egy konkrét pert azzal a nagybíróval tárgyaltsa, akit védenca szempontjából a legkedvezőbbnek ítél. A nehézséget a király akaratának érvényesítésében az jelentette, hogy a szakember ítélőmesterek mellett az udvar bárói és az esetenként a királyi udvar székhelyén megjelenő vidéki nemesek közül kerültek ki valamennyi nagybíró bírótársai.

Amint láthattuk tehát, számos eszköze volt a 14. századi s így a Nagy Lajos-kori földbirtok-politikának, a feltételezett „új adomány” mint a nemkívánatos atyafiakat a birtokadományból kizáró jogintézmény azonban nem szerepel ezek között.

Nova donatio – új adomány

Az „új adomány” jogintézménye már a 13. században kialakult, s hosszú története folyamán általában olyan birtokokra szólt, amelyek valamely régebbi földbirtokos tulajdonában voltak, de tulajdonosuknak nem volt rá érvényes oklevele (pl. ellopták, megsemmisült, megsérült). Minthogy a „királyi joggal” szemben az elévülés 100 év volt, az ilyen földbirtokban ültőtől, mint a királyi jog rejtegetőjétől az uralkodó több emberöltőn keresztül visszavehette a birtokot. Ha nem ezt tette, hanem „új adományként” ismét nekiadta, voltaképp kegyet gyakorolt.

Már a régebbi szakirodalom észrevette, hogy Nagy Lajos és Mária királynő uralkodása alatt, valamint Zsigmond uralmának első szakaszában alaposan megszorodnak az új adományok. Akkor is ilyen címen adományoztak birtokokat, ha a felkérő (adománynyerő), illetve elődei előzőleg nem voltak urai az ilyen jószágoknak. Úgy látszik, az ilyen új adományokban előszeretettel alkalmazott „általa” s hasonló kifejezések, s ezekkel az oldalági rokonságnak az öröklésből való gyakori kizárása kelthetett

olyan látszatot, hogy az oldalági rokonokat kirekesztő birtokadományok gyakorlata és az „új adomány” összefügg. A „nova donatio” azonban önmagában nem jelenti a távoli atyafiak birtokadományból való kizárását. Ezt bizonyítják például az egyházi testületek és személyiségek (1360 és 1367: az óbudai apácakolostor, 1390: az esztergomi kanonokok, 1392: János váradi püspök) javára tett új adományok, hiszen ezekben nincs értelme az oldalági rokonság kizárására szolgáló „általa”, „általuk” stb. kitételeknek, s ezek természetesen nem is szerepelnek.

További példa annak bizonyítására, hogy Nagy Lajos uralma alatt nem került sor a nova donatiohoz köthető bármiféle adományreformra, a krónikairó Tótsolymosi Apród János udvari pap és családjának esete. Az apja könnyelműsége miatt 1320 körül elveszett névadó birtokot 1349-ben János, a király íródeákja egész családjának, jelesül atyjának, saját magának és testvéreinek: Jakabnak, Istvánnak, Lászlónak és Balázsnak szerzi vissza új adomány címén. Tehát épp a fordítottja történik annak, amit az újabb kutatás feltételez: nemhogy kizárna az új adomány címén kelt királyi oklevél egyes családtagokat, hanem egyenesen a teljes atyafiságnak adja!

Végezetül egy nyitottan maradt kérdésre térünk ki röviden, bár kétségtelen, hogy nem tudjuk megnyugtatóan megválaszolni: tehát, ha – amint állítjuk – nem egy újfajta királyi adománypolitika miatt lett általános a királyi „új adomány” címén történő földbirtok-adományozás a 14. század közepétől a 15. század elejéig, miért vezették be egyáltalán ezt az új gyakorlatot? Megkockáztatunk egy olyan hipotézist, amelyet magunk is csak az egyik lehetséges megoldásnak tartunk, s amely a Károly Róbert és Nagy Lajos korabeli többszöri nagypecsétváltással próbálja magyarázni az „új adomány” elterjedését. Mivel mindkét uralkodónk nagypecsétféjének a nyomója illetéktelen kezekbe került, s szükségessé vált az ezek alatt kelt oklevelek újbóli bemutatása, átírása, záradékolása és újrapecsételése – nos, az „új adomány” mentesítette a megadományozottat a régebbi oklevelek (perekben gyakran előírt) újbóli bemutatása alól. Ez a megfontolás a 15. század elején okafogyottá válhatott, hiszen Zsigmond is előírta elődei egyes okleveleinek a felülvizsgálatát.

Fraknó vára az Órvidéken (Burgenland). 1317-ben a Nagymartoni grófok építették, 1398-ban azonban Zsigmond elvette tőlük, és a Kanizsaiaknak adta. Mai képe átépítések eredménye

